

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

☉ (o) ☉

Götheborgska Weyel-Coursen.

	Tisdagen.	Lördagen.	
London	-	-	Dal. R.
Amsterdam	51 $\frac{3}{8}$	51 $\frac{1}{8}$	M:f R.
Hamburg	48 $\frac{1}{4}$	48 $\frac{1}{4}$	M:f R.

Spannemålen galler, som följer: Hwete
Rågen 12, och Kornet 8 Dal. Tunnan på Torg
Utgången är Lars Nyberg til London med
Ede Diecks til Hamburg med Sill, Carsten
leest til Grönland på Fiske.

Resande äro Herr Lieuten. Stahl ifrån Pommern
(bor hos Handelsmannen Nlof Pettersen) Herr
drieh Köhler, Herrar Adamsen och Grön ifrån
holm, (hos Handelsmannen Granberg) item
Helena Eder ifrån Stockholm, (hos Segelsomman
Wennerberg.)

Epigrammata.

Cum recutita Deum plebes lapidaret JESUM,
Saxaque jam jaceret, sic homo magnus ait:
Multa quidem dextre feci, fecique benigne:
Ecquod propter opus, dicite, plector ego?

Aliud.

Cum Phariseus, Abi, Christo dixisset, et illud
Adderet: Herodi præda, nisi ibis, eris;
I, refer hæc, inquit, Vulpi: Tribus, ecce, diebus
Dæmonas, et pello corporis omne malum.
Tandem finis erit tota Betzaide tuto:
Nam Solymæ Vatem quemque necesse
est.

N:o 15.

**Götheborgska
Magasinet.**

den 9 April 1759.

Afhandling om Skålen.

Se dan jag sunnet, at Herr Bisfop Pontoppidan
i Norriges Natural Historia ofta betjent sig af de Sjö-
farandes berättelser; efter hdg anvisning i Ps. 104:
v. 25, 26. 107: v. 23, 24. så wil jag här ansdra, hwad
jag måstabelen af en gammal Skeppare om Skålen
fått inhemta. Jag har all ordsak, at hålla hans be-
rättelse för pålitelig, och honom för en uprigtig Sam-
nings-man.

Af Skålarne har Herr Archiater och Ribbaren
Linnaeus i Fauna N:o 11 endast anført et slagte och
tvänne arter, nämligen Grå-Skål och Wifare-Skål.
Herr Bisfop Pontoppidan upgiffwer 3 slagten, nämligen
almånna slaget, Stenkobbar och Haf-Erker, til
hwilka han råknar Klappmyssorna. Se des Hist. Nat.
Norv. p. 11. Cap. 5. S. 9. Det är wist, at dessa djur
framför andra äro til storlek och färg olife; de störste
som finnas här i Cattegat, äro fulla 2 samnar länge,
och lär knapt en hästehud wara så stor som deras:
de mindre äro deremot 2 til 3 alnar länge, men til Stap-
naden life: doch med det undantag, at de store äro
mer frok- och de små mer up-nåfige.

Färgen på djur och foglar är en märkwärdig om-
ständighet. Gemenligen är den hos de wille enahan-
da,

da, och förändras hos de tame, som hos oss i synnerhet märkes på Gässen. Men hos Skälarna är den mer olif, än hos något af de willa djuren. Hufvudfärgorna äro svart och hwit, med oräkneliga blandningar af grå, spettota, fleckota, flammiga färgor, hwarom Skärgårds boarne så noگا kända Skälarna, särdeles honorna, som eljest en Bonde känner sin boskap på färgen. Jag hoppas nedanföre så wisa, at detta är jämte wäl en af Skaparens milda inrättningar.

Innan jag går ifrån den olifhet, som är imellan dessa djuren, beder jag om förlof, at göra en liten inran. Ingen blande dem med et annat af et helt olika slägte. Det är ganska brukeligt både här och i Dannemark, at kalla dessa djuren Sjö-hundar. De finnes et annat Hafs-djur, nämligen Hajen, *Squalus Fauna N:o 269*, som ock kallas *Canis marinus*. Jag har intet Derhams *Physico-Theology* til hands, hwilken Biskop Pontoppidan anförer. Men antingen bedrager mig mit minne, eller talar Derham om den store Sjöhund, som han kallar *Canis Carcarias*, Angelsmännernas Shark eller Hajen, när han berättar, at denne, då fara är å färde, sluker i sig sina ungar, dem han sedan lefwande och ofskadda gifwer ifrån sig. Se Pontoppidan på andragna ställe.

Får jag, med Herrar Naturalisters goda minne, dela Skälarne på ensaldigt Sjömans wis i stora och små, samt Klappmyssor? Jag går då ofördrögeligen til deras hemwist, som är hafwet, där de finnas kända under alla Climater. I Nordhön och Grönland är det bekant, at de gifwas i stor mängd: äfwen så berättar Capit. Cooke i sin *Voyage round the World*, at de träffas nästan wid allahanda latitude. Jag min-

mins härwid, hwad jag låset någorstädes om wår Sällige Johan Rist. Han hade fått en lefwande Skäl, och slapt i en fiske-dam. Då nu några Fruntimmer kommet från Hamburg at besöka honom, och stiget neder i hans Trägård, sågo de Skälarna komma utur dammen; ty watern stod honom ej an, efter det war färskt. Fruntimren blewo rädda, och frågade, hwad det wore för et djur. Gubben sinatog och sade, at om de wille se noگا til, skulle de wäl så se flera af samma slag i watern. De stälde sig at se efter; fort derpå ropade en: Syfter se där är en; och en annan: se där är en; til des hela dammen wimlade efter deras mening. I sista watten skulle dessa djuren wist wara Skadedjur, men i hafwet göra de nytta. Skaparen, som där rikeliga föder dem, har förordnat dem jämte flera Hafs-djur, at jaga Fisten til de ställen, där han af människor kan fångas och nyttjas. Huru låra har han icke oss människor?

Men, såsom Swensk, och en som hwar dag ser Cattergat för mina ögon, bör jag wäl något närmare öra mig om Skälarnas hemwist. De store Skälarne finnas nu ej mer på våra strander. I förra tider hafwa de gått up på Nidingen, och där lagt sina ungar; men ej nu mera. Hwad må ordsaken wara? Männe ej den wälsignelsen af Sill, som nu går til våra strander, äfwen kan skaffa oss et ömrogare Skälfänge? De store Skälarne hålla sig wid Jutiska Wallen, på Den Anholt: de finnas ock understundom på Saltholmarna wid Malmö, men sällan i Östersjön. De små finnas nästan öfweralt, och i synnerhet på Gottland, och aldrast på Gotska Sandö. Det berättas likwäl, at de tilförne wankat i större mängd, än nu. Så för-

minstas flera ting: Skogar, Fogel, Djur, och det är värst, selske Människjorna.

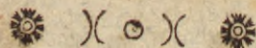
Skal jag nämna om Skälarnas lefnadsfatt; är fisken deras föda, deraf de göra rätt goda måltider och fetman utvisar nog deras glupskhet. Ty Skäl sluter sig så stin, at när han kommer up på landet kan han för sin tjocka buk ofta ej ligga med hufvudet och stjert på slåta sanden. Jag kommer härvid till Torparen, som blef ond Zuleaston på sin Gunna, och förde ut hånne. I harnen åt han förmycket af gröden på det hon skulle få des mindre: men han måste at bärga sin stinna buk, gräfwa en hola at honom Zulehalmen. Den konsten wet intet Skålen. Dessa djuren äta gräs, wil den ofwannämnde Göt inbilla of: så ser jag of, at någon Swenskt waret samma tankar. Men som wår Wårde Linnaeus, som modeligen i anledning af tändernas bestaffenhet, råttat honom bland **Feras**, och ingen kan wetna, at han antingen sedt honom äta gräs, eller funnet land- eller sjöväxter i hans mage, så synes at han albeles i Rött- eller heldre Fiskfrätare.

Til Skålens lefnadsfatt hörer of det, at han wet både på landet och i watnet: derföre de gammal råknat honom til Amphibia, fast wi fått på detta ord en annan bemärkelse. Hans Skapnad är lit som grän imellan djur och fisk, lit som flygande Kornen Sam. No 22 mellan djur och fogel: derföre måste han som djur icke allenast söka landet, utan of draga luft. Jag har frågat, huru länge han wistats under watnet, imellan hwar gång han drager andan; och fått til svar: knape en half tima. Hans med Karpa flor försedd framlabbar äro nog beqwäma, at klättra up på klippor na.

na: och fast bakbenen äro snarare senor, än ben och fötter, och djuret sålunda på landet måste släpa fisken efter sig, så kan han dock hjelpa sig med dem, och lunskar tåmeligen fort til wägs. Han sofwer merendels på landet; dock har man sedt de stora Skälarna med beqwämlichkeit taga sin goda lur, flytande på watnet.

Jag kommer nu til sättet af deras Fortplantning. Herr Bisshop Pontoppidan skrifwer, at hanarnas födsolen är af bara ten. Det är of så, äfwen som hos Räckorna. Men Skålen är täckare; ty denna delen af hans kropp är betäkt, äfwen som hos de fyrfotade djuren. Man berättar mig, at deras parning sker i hafwet, på samma sätt som Hwalfiskarnas: de stå nästan halst utur watnet, wända sig mot, och omfamna hwar annan med sina framlabbar. Jag har ej funnat så noga berättelse om tiden; mindre uträkna, huru länge honan bår sin unge. Til äfwen tyres kan det en annan gång utrönas.

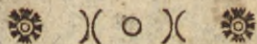
Men på landet eller isen måste honorna wara, när de föda sina ungar. De föda en i sänder. Herr Bisshop Pontoppidan säger, at de föda 2 gånger om året; men min sagesman påstår, at det sker allenast en gång om året, fast de store och små föda på olika års tider. Den omständigheten, at de gerna föda på sitt wanliga ställe, bestyrker sanningen häraf. Man berättar mig, at en Anholts-bo, som bodde så nära wid stranden, at han genom sitt fenster kunde se, när Skål honan gick up at yngla, hade i 16 år å rad slaget ungen från en hona, den han noga kände på färgen, och hon hade dock i långa tider aldrig ömsat ställe, ej heller ynglat där mer än en gång om året. Häraf kan man sluta, huru nyttiga Skälarnas olika färgor äro för

för dem som bo wid sjökanten. De känna och Konan
na wanliga honor, och äro nöjde med ärliga proce-
ten af deras ungar: äfwen som de och känna bland
stora Skålar hamnar och honor igen derpå, at de
äro mer froknäsige, än de sednare.

Jag nämnde, at de store och små föda på olika
årstider. Min Skeppare ger mig en berättelse, som
tyckes gå aldeles ifrån den, som finnes i Fauna, der
det säges: Wikar-Skålen ynglar i Februarii månaden,
och Grå-Skålen i Januariu. Han säger, at de stora
Skålarna yngla fjorton dagar före och efter gamla
Pålsmessan, det är efter vår nu brukeliga räkning
ifrån den 22 Januarii til den 19 Februarii: och det är
ändå troligt, at somliga komma före, och andra efter
denna tiden; så at et och samma slag föder både i Ja-
nuario och Februariu. Wi se det på dem som blanda
våra tama kreatur hålla närmaste årsräkning med sin
alstring. Matthis med Gåsägget kommer efter Gås-
sens uträkning annorlunda, än efter Almanachan. Så
går det med Får, Getter och Höns. Det är nog, at
de store yngla i Januariu och Februariu; men de små
på en hel annan årstid, nämligen fjorton dagar före,
och så långt efter gamla Midsommar, det är från den
21 Jun. til den 19 Jul. eller i Junii och Julii måna-
der. Jag skulle råkat i den misstankan, at de kastade
förste ungen i Jutland och den andre här, om jag icke
weste, at min trogne Sagesman wid Midsommars-
tiden på Anholts-knubb slaget så mången Skålunge.
Må jag icke tro hwar Mästare i sin konst?

En liten anmärkning får jag i Skålarnas Histo-
ria, och hwart skulle jag wända mina ögon, at den
icke möter mig? Guds helga ord säger oss, at H

ren är allom god, och förbarmar sig öfwer all sin werf.
Ps. 145. v. 9. Wi hafwe hört, at en hop Skålungar
komma fram i Karpaste wintren, och andra i warma-
ste sommaren. De raderna i Naturens bok, som wet-
na om Guds omwårdnad em sina torftiga kreatur,
böra intet föragtas, fast wi hafwe en långt härligare
bok at läsa uti. Skaparen wet, at wi behöfwe något
för ögonen. De Skålungar, som södas om wintren,
hafwa alle en mjuk, warm, hwitgul ull, wid pass 2 tum
lång, öfwer hela kroppen, den de behålla 3 eller 4 we-
kor, inom hwilken tid de ej gerna gå i watnet, om ej
sacan drifwer dem. Men de små Skålungar, som
framkomma om sommaren, hafwa i moderlifwet fält
denna ullen, och äro aldeles glatte och slätthårade;
man finner på stället, där de blifwet ynglade, hela
söpen af denna ullen, som med eller jämte dem fram-
komit. Där är warmt utom denna pelsen i den tiden.

Honans omwårdnad om sina ungar är en egen-
skap, som den wise och gode Skaparen trykt in så wäl
hos dessa djur, som hos alla andra, ända til fråk och
orså. Föda och beskydd äro de förnämligaste ting,
hwilka ungarna behöfwa, och Skålhonan är i dessa
stycken ingalunda Naturens wanbörding. Hon har
i ställe för spenar twänne hål på bägge sidorna fram
under bröstet, genom hwilka hon ger sin unge så öfwer-
flödlig mjölk, at densamme mången gång flyter honom
utur halsen, när han blir slagen. Hon lemnar honom
wäl på stället, där hon föde honom, och går i hafwet
at söka sin föda; men hon försummar doch intet, at
komma til honom, och föda honom med sin mjölk, den
han med så mycken snålhet suger, at det blifwet et ord-
språk: Skålungen dir tumtals späck hwarje gång af
sin

sin moder. Hon är wäl ej särdeles stridbar på landet ehurudan hon är i stön: men hon bjuder doch til at se swara sin unge, åtminstone at rädda honom utur ran, därmed at hon med sin nos wältrar honom i nätet, går sjelf efter, och tager honom på sin ryg: han knäpper sina labbar om hannes hals, och blir bligad; fast han understundom kan strämas från denna sin fristad och blifwa slagen, på hwilken händelse hon granneligen söker honom, och med et ömfeligt tjutande röjer sin saknad och längtan.

Medan jag handlar om Skälarnas försorg för sina ungar, är än en omständighet at märka. När mycken is ligger i hafwet, at honorna ej komma på landet til at yngla, hålla de en wäl öppen i isen, hwilken tjenar dem dels, at där draga andan, dels at klara sig uppå, för at lägga och föda sina ungar; hwilket gifwer ofta anledning at fånga dem.

Den nyttan dessa djuren göra i Människornas hushållning, består i deras hudar och späck. Af dessa senare kokas en Stön Tran, som af Garfware och Samstare brukas, och är en wara, för hwilken wi få stora Summor til Norrige. De som bo här wid Skärfkanten, bruka mycket, at i ställe för ljus om vinteren bränna Tran i lampor, hwartil de taga wexlar af sig dem de skala och torka. Desse wexlar skola hafwa de förmån, at de tjuta sig sjelfwe up så mycket som tårwas, och behöfwa sålunda sållan rystas. Hudarna brukas til årtillige behof: de beredas af Almogen på samma sätt, som Drejudar, til selar, ehuru lådret så tåmeligen löst, och ej så waragtigt, som annat. Jag har jämwäl sedt selar af Skäl-hud med håret på, som äro nog artiga ut.

Det öfriga följer härnäst.

Hwad Nytt i Staden?

den 9 April 1759.

Bitterlekar.

Tankar öfwer Lifwet.

Ah usla Lif, som är så kort,
Och dock så fullt af Bedermöda!
En plåga föds, då en går bort,
Och plågor öf til Slutet döda.
Är mödan wärdt, at födas hit?
När Lifwet warar några stunder,
Och går med Fräck och ångslan under:
Så talar här min salska nit.
O store Gud! förlåt mit knot;
Det kommer af en medfödd iswer,
At säga Dig i alt emot.
När jag min tanke frihet gifwer,
At oförwäget kasta sig
Uti et djup af wishet neder;
Då är det enligt med Din Heber,
At dårskap får behaga mig.
Jag går i stofstet åter ner,
At wörda Dina wisa lagar;
Hos mig jag skulden dertil ser,
At plågor tåra mina dagar.
När Du war måner om mit wäl,
Då jag i Synden mig inweswa;
Så är ju mödan wärdt at leswa,
För at uopsra Dig min Sjal.

Ö * *

Jag